

BUTLLETÍ BIBLIOGRÀFIC

Francesc FELIU I TORRENT

L'EMPREMTA D'ANTONI DE BASTERO ENTRE ELS SEUS CONTEMPORANIS I LA PERVIVÈNCIA DEL SEU RECORD. REVISIÓ CRÍTICA DELS ESTUDIS BASTERIANS.

Si volem contextualitzar la figura del nostre millor filòleg setcentista i obtenir una visió de conjunt de la seva obra, que ens manca fins al moment actual, cal que procedim inevitablement a l'estudi del ressò que ha obtingut al llarg del temps la feina d'Antoni de Bastero, de com se n'ha transmès la memòria, de quins treballs l'han tractada, ja sigui parcialment o d'una manera més global. L'obra de Bastero, tot i respondre a uns mateixos impulsos, tot i tenir una gran coherència interna i anar quasi tota ella dirigida, en definitiva, cap a un únic intent, transcorre per diversos viarany; és en alguns aspectes una obra gramatical, en altres toca la crítica literària, en altres es configura com una obra històrica, i és també una obra lexicogràfica.¹ Cadascun d'aquests aspectes ha tingut un èxit distint, i doncs una diferent trajectòria en el record; caldrà que vegem entre els provençalistes, entre els lingüistes o els historiadors quina d'aquestes facetes ha estat més valorada.

D'entrada, però, podem convenir que la producció d'Antoni de Bastero ha estat, en general, poc coneguda, sobretot per les circumstàncies biogràfiques que comportaren un cert aïllament d'aquest autor, i pel fet que majoritàriament l'obra del canonge ha restat inacabada i manuscrita, ja que no

¹ Bastero és pròpiament filòleg, en tant que afronta una acurada tasca de còpia i edició de còdexs trobadorescos i buidatge d'altres textos i edicions antigues; però també és gramàtic, com ho demostren la quasi completa redacció d'una gramàtica italiana o el seu interès pel *Donatz provençals* i les *Rasós de trobar*, on descobreix formulada la regla dels casos occitans; i crític literari, pel seu interès a establir períodes, gèneres i autors en la poesia dels trobadors; i historiador o erudit, com ho testimonien els seus coneixements jurídics, la mena d'annotacions contingudes en els seus manuscrits miscel·lanis, la redacció, incompleta, de la *Història de la llengua catalana*. Per a una aproximació general a la producció filològica d'Antoni de Bastero vegeu el meu treball recent: F. FELIU, *Sentit i context de la primera història del català*, dins A. de BASTERO, *Història de la llengua catalana* [a cura de Francesc Feliu], (Biblioteca Universitària. Història de la Llengua, 6), Vic i Girona, Eumo Editorial i Universitat de Girona, 1997, 7-53.

va poder accedir sinó en una mínima part a la llum pública. Per aquestes mateixes raons, el coneixement que se'n tenia ha estat parcial, i sovint distorsionat, esbiaixat. Un bon exemple d'això que dic és l'atribució que s'ha fet a Bastero d'algunes obres que poca cosa tenen a veure amb els seus propòsits o amb el seu tarannà. El cas més conegut és el de la *Controvèrsia sobre la perfecció de l'idioma català*, que Joaquim Rubió i després Josep M. de Casacuberta van suposar escrita pel canonge, i així s'havia acceptat fins que fa relativament pocs anys Modest Prats va descobrir que era en realitat d'Agustí Eura;² així mateix, alguns autors han atribuït a Bastero, posem per cas, una gramàtica catalana, interpretant erròniament la referència que fa la *Prefazione* de la *Crusca* a la *Gramàtica italiana per a ús dels catalans*,³ o fins han arribat a pensar que la *Història de la llengua catalana* era en realitat una gramàtica.⁴ A mesura que que en tenim coneixement, el canonge Bastero se'ns revela tanmateix com un personatge complet, polifacètic, un intel·lectual encara que sovint amb criteris equivocats com ben pocs en el divuit català, d'una vàlua per sobre de molts altres capellans cultivats de la seva època.

Transcendència d'una obra poc coneguda

Ja he explicat en un altre lloc que el cercle de relacions erudites que pogué mantenir el canonge Bastero durant els darrers anys de la seva vida

2. Joaquim RUBIÓ I ORS, *Bastero, provençalista catalán*, dins «Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XVI (1898), 5-100; Josep M. de CASACUBERTA, *Documentos per a la història externa de la llengua catalana a l'època de la decadència. I: la Controvèrsia sobre la perfecció de l'idioma català d'Antoni de Bastero*, dins «Revista de Catalunya», III (1925), 473-484; Modest PRATS, *Notes sobre la Controvèrsia sobre la perfecció de l'idioma català*, dins «Els Marges», 2 (1974), 30-43. Sobre aquesta falsa atribució —en realitat es tracta d'una confusió entre la *Controvèrsia* d'Agustí Eura i la *Història de la llengua* de Bastero— vegeu el meu treball *La història de la llengua catalana d'Antoni de Bastero*, dins «Estudi General», 14 (1995 = *Literatura i llengua catalanes a l'edat moderna*).

3. Josep M. MIQUEL I VERGÉS, *La filologia catalana en el període de la Decadència*, dins «Revista de Catalunya», XCII (1938), 275-276, nota 36 reporta els testimonis de Lluís BORDES *Curso de temas para ejercitarse en la lengua castellana, o sea, ensayo sobre la traducción del catalán al castellano*, Barcelona, 1828, i de Gabriel PALAU, «*Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*», 5, abril de 1902, p. 67, nota 2. Pere BOHIGAS, *Bastero i els orígens de la llengua catalana*, dins «*Miscel·lània Pompeu Fabra*», Buenos Aires, 1943, 29, també comet l'error d'esmentar «una gramàtica catalana» entre les obres de Bastero, referint equivocadament l'inventari de manuscrits que havia fet Manuel MILÀ I FONTANALS, *Bastero, filòleg catalán*, a *Diario de Barcelona*, 9-II-1856 [recollit després a les *Obras Completas del doctor D. Manuel Milá y Fontanals ... coleccionadas por el Dr. D. Marcelino Menéndez y Pelayo*, de la Real Academia Española, vol. IV, Barcelona, 1892, pp. 442-447].

4. Jean AMADE, *Bibliographie Critique pour l'étude des origines et des premières manifestations de la Renaissance littéraire en Catalogne*, Paris, 1924, 30-31.

es reduïa a uns pocs membres de l'Acadèmia barcelonina, de la qual ell també formà part,⁵ i que aquestes eren per tant les úniques persones fora de la família que podien tenir un coneixement directe i més o menys complet de la seva obra.⁶ Serà assenyat que cerquem, doncs, el primer ressò de l'obra basteriana al si d'aquella institució literària, on fins i tot el mateix canonge pogué exposar alguns dels seus plantejaments en un discurs acadèmic del qual hem conservat un petit fragment en esborrany. I és que l'Acadèmia, per altra banda, genera en aquella època nombrosos treballs força coincidents, encara que de pretensions molt més modestes, amb els interessos del canonge Bastero, que devien ser prou comuns i compartits per molts dels seus membres. I d'entre els membres d'aquella institució, el més actiu divulgador de l'obra del canonge Bastero deu ser Pere Serra i Postius, amic personal seu des del retorn de l'exili.⁷ Precisament, Serra esmenta la *Història de la llengua catalana* d'Antoni de Bastero a la seva *Historia de Monserrate*, dins de l'*Índice de los autores de los manuscritos que se citan en este tomo*,⁸ i és

5. Cf. Francesc FELIU, *Els inicis de la filologia catalana moderna: estudi biogràfic d'Antoni de Bastero i Lledó, canonge de Girona (1675-1737)*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXXVII (1997) (en premsa).

6. Hi hagué certament almenys una persona que va conèixer molt d'aprop els treballs del canonge Bastero, i en fou col·laborador directe. Jo he proposat que es tractés d'un dels seus nebots, però no pas el més conegut i també acadèmic vegeu, per a aquesta qüestió: Francesc FELIU, *Els treballs filològics de l'acadèmic Josep de Bastero*, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XLVI (1997-98) (en premsa).

7. Josep M. Madurell, en els seus treballs sobre Pere Serra, reconeix explícitament repetides vegades que Antoni de Bastero fou un gran amic del poeta-botiguer: «Entre sus mejores amigos contaba con Olegario de Ardena y Darnius, conde de Darnius, matemático, cosmógrafo, historiador y heraldista; Pablo Ignacio de Dalmases y Ros, que mereció el título de cronista de Cataluña; don Antonio Bastero y Lledó, canónigo y examinador sinodal de la diócesis de Gerona, historiador, filósofo y poeta; con fray Juan Gaspar Roig i Jalpí, a quien ensalza como predicador, docto y erudito teólogo, examinador sinodal de varios obispados, cronista de todos los reynos de la corona de Aragón, ex-provincial de la orden de los mínimos.» (Josep M. MADURELL, *Pedro Serra Postius*, dins *Analecta Sacra Tarraconensia*, XXIV, (1956), 28) vull fer notar les meves reserves, tanmateix, sobre la possible amistat amb Roig i Jalpí, que moria el 1691, quan Serra tenia tot just vint anys, i també pel que fa a Pau Ignasi de Dalmases, que també era molt més gran que ell; Serra en tot cas té tractes amb el fill d'aquest, Ramon de Dalmases, que també és amic del fill del canonge Bastero.

8. Pere SERRA, *Epítome histórico del portentoso y real monasterio de nuestra Señora de Monserrate*, Barcelona 1742, sense número de pàgina. En realitat, la ciutació d'aquest manuscrit no apareix enlloc del llibre, potser per un descuit —sí que és citada repetides vegades *La Crusca provenzale*.

9. F. M. HUERTA, J. SALAFRANCA, L. G. PUIG, *Diario de los literatos de España: en que se reduce a compendio los escritos de los autores españoles, y se hace juicio de sus obras, desde el año 1737*, en set volums, Madrid 1737-1742, IV (1738), dins *Noticias literarias estrangeras. De Italia*, 379-380. He dit que probablement Pere Serra és l'erudito catalán esmentat en aquest text perquè, a banda d'ésser de les poques persones que coneixien directament l'obra del fill del canonge Bastero i de tractar personalment el bisbe de Girona —se'n conserven diverses cartes en el

també, amb tota probabilitat, l'«erudito catalán» responsable que el *Diario de los literatos de España* publicués l'any 1738 una breu notícia bibliogràfica de la *Crusca*, on també es fa referència a la *Història de la llengua*, i que suposà d'alguna manera la divulgació de l'obra del canonge a tot l'àmbit espanyol:

«La *Crusca provenzal*, o bien las voces, frases y modos de hablar que la elegantísima y célebre lengua toscana ha tomado de la provenzal, enriquecidas, ilustradas y apoyadas con razones, autoridades y exemplos, y juntamente algunas memorias o noticias acerca de los antiguos poetas provenzales, padres de la poesia vulgar, especialmente algunos que entre ellos fueron de nación catalana, sacadas de los manuscritos vaticanos, laurencianos y otros. Obra de don Antonio Bastero, cavallero de Barcelona, doctor en Philosophia y en ambos Derechos, canónigo y examinador synodal de dicha diócesi, llamado entre los académicos árcades Iperides Bacchico, impresso en Roma en varios tomos de a fol., en italiano. Murió este sabio a fines del año 1737, con sentimiento universal de los eruditos, especialmente de aquellos que lograron de cerca admirar sus amables prendas y exquisita erudición. Dexó manuscrita, según sabemos por un erudito catalán, otra obra de mayor extensión e importancia, que parece ser *Historia de la lengua catalana*, y está en poder de su Ilustrísimo hermano, el señor obispo de Girona, quien hará un especial favor a la nación quando la publique.»⁹

Vol dir això que la *Història de la llengua* de Bastero era coneguda en determinats cercles literaris catalans, com ara l'Acadèmia, tot i no haver passat mai de ser un esberrany? En tot cas podia ser-ho només de nom, i potser la finalitat de la referida al·lusió del *Diario de los literatos* no és altra que empènyer el bisbe la família a publicar les parts redactades d'aquesta obra, o a cedir-ne els materials als estudiosos que els podrien aprofitar. És conegut que l'afany que va dur a Pere Serra a imprimir tota mena de recopilacions de dades erudites, responia justament a una voluntat d'evitar, com diu en un dels seus papers, «que tengan mis trabajos el mismo infortunio que los del padre Roig y demás Bastero? han padecido».¹⁰

L'Acadèmia de Bones Lletres produeix en els seus primers anys, tanmateix, un treball importantíssim i molt pròxim en tants aspectes a la *Història de la llengua catalana* d'Antoni de Bastero, com és l'*Apèndice al lenguaje romano vulgar* de Josep Francesc de Móra i Catà. Aquest treball, publicat al

ms. 140 del Seminari de Girona—, sembla que mantenia prou bones relacions amb els redactors d'aquest *Diario de los literatos de España*, que l'any anterior havia considerat «varón insigne por su aplicación y sabiduría de las antigüedades y monumentos de la historia española», tal com nota Fèlix TORRES AMAT en les seves *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes*, Barcelona 1836, 599.

10. Josep M. MADURELL, *Más sobre Pedro Serra Postius*, dins «*Analecta Sacra Tarraconensia*», vol. XLVI, (1973), 11.

primer volum de *Memorias* de l'Acadèmia, l'any 1756, com a apèndix d'un text molt més extens, titulat *Observaciones sobre los principios elementales de la Historia*,¹¹ s'assembla tan extraordinàriament al projecte dissenyat per Bastero per a la *Història de la llengua*, en el que té de discurs històric, i és alhora un producte tan insòlit en el seu gènere, a Catalunya i en aquell moment, que es fa difícil creure que no manté cap mena de vinculació amb l'estroncada empresa del canonge de Girona.

No tenim gaires testimonis que ens permetin relacionar d'una forma explícita aquests dos personatges, però hem de convenir, segons tots els indicis, que hagueren de tractar-se amb més o menys freqüència: el marquès de Llo era, per començar, íntim amic de Pere Serra i Postius serà el seu marmessor testamentari,¹² i aquest, una persona molt propera al canonge Bastero, com ja sabem; per les actes de l'Acadèmia podem conèixer que fou precisament el marquès de Llo qui va proposar formalment l'ingrés del canonge en aquella institució, en una sessió solemne celebrada l'1 d'octubre a can Dalmases;¹³ el propi Josep de Móra, en un passatge de l'*Apèndice al lenguaje romano vulgar* reconeix:

«Es innegable que nuestro don Antonio de Bastero en su *Crusca...* nos abrió los ojos y la senda para penetrar a mayores descubrimientos y seguir los pasos de las mussas y del idioma».¹⁴

i una breu referència de Josep de Bastero al seu oncle en la seva *Recopilación histórica...* suggereix una relació docent:

«Véase, a más de lo que insinuó el autor de *La Crusca provençal*, cuya memoria, con singular confusión mía, se digna recomendar tan superabundantemente su amigo y, mejor, maestro, nuestro adorado vicepresidente...»¹⁵

El marquès de Llo, que era uns vint anys més jove que Bastero, potser va poder mirar-se els manuscrits del canonge quan l'any 1755, mort el seu

11. Es tracta d'un curiós tractat sobre els múltiples aspectes tècnics i metodològics de la recerca històrica les fonts que cal utilitzar, com recollir les dades, com citar els documents, les nocions que cal tenir de codicologia, de crítica textual, de paleografia, etc. Incomprendiblement, aquest text del qual es va publicar una segona part el 1868, també a l'Acadèmia no ha estat encara mai estudiat ni s'ha tornat a editar.

12. J.M. MADURELL, *Pedro Serra Postius* (cit. en la nota 7), en diversos llocs.

13. Josep R. CARRERAS I BULBENA, *Estudis biogràfics d'alguns benemèrits patricis*, dins «*Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*», XIII-XIV, (1927-31), vol. XIII, 218.

14. F. de MÓRA, *Apèndice al lenguaje romano vulgar*, dins *Observaciones sobre los principios fundamentales de la historia*, a *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. I, Barcelona, 1756, 598.

15. Cf. Francesc FELIU, *Els treballs filològics de l'acadèmic...*, cit. en la nota 6.

germà Baltasar, quedaren dipositats al convent de Sant Agustí tal vegada és casualitat, però al primer paràgraf de l'*Apèndice* ell mateix reconeix que aquest treball ha estat redactat posteriorment a les *Observaciones sobre los principios elementales de la Historia*, que tenen el seu origen en un treball llegit a l'Acadèmia l'any 1753, i una mica a corre-cuita «... pues aunque la delicadeza del assumpto ... requeria mayor volumen, me executan la brevedad del tiempo y el perjuicio de tener suspendida la impresión». De totes maneres, Josep de Móra no esmenta enlloc del seu text la història inacabada de Bastero, però la *Prefazione de La Crusca provenzale*, que recull ja pràcticament tots els materials i intuïcions a partir dels quals s'haurà d'estructurar aquesta obra, és una font de referència constant en el seu discurs. Sigui com sigui, és innegable que les idees i els interessos d'Antoni de Bastero, degudament matisats i ponderats, troben potser la seva continuació més directa en aquest *Apèndice* molt més treballat i ben documentat que les produccions del canonge, que cal tenir molt en compte a l'hora d'estudiar els continguts de la primera *Història de llengua catalana*.¹⁶ Lamentablement, no tenim encara cap monografia sobre l'insigne vicepresident de l'Acadèmia que ens aplaní el camí, i ens calen moltes investigacions i anàlisis de conjunt que aclareixin els detalls i ens il·luminin els primers decennis de la història d'aquesta vella institució literària, tan bàsica per poder entendre i per agafar el pols de veritat a la cultura catalana del segle XVIII.

I és que al llarg de tot aquest segle, sens dubte, l'Acadèmia haurà de generar més treballs, encara que molt menors, en la mateixa línia de l'*Apèndice* del marquès de Llo les dissertacions de Josep de Bastero en poden ser un bon exemple, que no són coneguts i algú hauria d'estudiar amb una certa urgència; el precedent del canonge Bastero degué perdurar en la memòria d'aquella institució encara durant força temps, en el qual va poder

16. Recentment s'han publicat en un volum totes les parts redactades d'aquesta monumental *Història de la llengua* projectada per Antoni de Bastero, que no va poder acabar: A. de BASTERO, *Història de la llengua catalana*, a cura de Francesc Feliu (Biblioteca Universitària, sèrie Història de la llengua 6), VIC i Girona, Eumo Editorial i Universitat de Girona 1997. He provat de fer, encara que fos de forma superficial, un estudi comparatiu de les fonts utilitzades en ambdós textos, i els resultats semblen comprometedors. En efecte, moltes de les obres citades pel marquès de Llo coincideixen amb les autoritats aportades a la *Història de la llengua*. Algunes d'aquestes coincidències són fàcilment explicables, perquè es tracta de textos molt comuns o de citació gairebé obligada en un tractat d'història lingüística de l'època sant Agustí, Biondo, Nicolás Antonio, Beuter, Carbonell... però n'hi ha d'altres que resulten certament sospitoses i abonen la hipòtesi segons la qual l'*Apèndice al language romano vulgar* seria deutor o estaria inspirat en aquesta obra inèdita de Bastero. Em refereixo a autors italians o francesos que són cabdals en les argumentacions del canonge i que Francesc de Móra no tenia per què conèixer: Bouche, Faucher, Pitton, Ruffi, Crescimbeni, Varchi, Salvini i, sobretot, Caseneuve, un autor excepcionalment útil per als propòsits tots dos erudits catalans, i que no apareixia citat al volum imprès de *La Crusca provenzale*.

anar-se esllanguint el record de la seva obra, tota vegada que els interessos científics del nostre filòleg i de la seva *Història de la llengua* esdevindran, en definitiva, uns interessos prou comuns entre els acadèmics de les dues o tres generacions següents.¹⁷ Fora de l'Acadèmia, tanmateix, ben poc coneixement es podia haver arribat a tenir dels treballs del filòleg Bastero he citat l'esment del *Diario de los literatos de España*, que és de fet ben poca cosa.¹⁸ Als intel·lectuals de més volada, o als homes, posem per cas, de la recent creada Universitat de Cervera, no els podien impressionar gaire els afanys d'un pobre canonge que no havia publicat més que un sol volum, a Itàlia, d'un diccionari incomplet¹⁹ i encara menys els seus treballs podien haver arribat a autors valencians com Carles Ros o Marc Antoni Orellana. El coneixement, en tot cas, els vindrà de fora del país, com veurem que passa amb Gregori Maïans, un home que produirà una obra també molt pròxima als interessos de Bastero, encara que molt millor en tots els aspectes, sobre-

17. El record de l'obra del canonge entre els acadèmics degué perdurar també pel fet que entre les obres de consulta per a l'elaboració del *Diccionari català* de l'Acadèmia, establertes el 5 de setembre de 1769, hi figuraven «*La Crusca provenzale* de don Antonio de Bastero y los materiales que para su formación paran en poder de los señores Basteros, y se ha encargado a don Joseph Bastero recogerlos y dar a la Academia todas las posibles noticias, como así mismo el averiguar si existe en la librería que fue de los jesuítas, en Gerona, *La gaya ciencia* en dos tomos en fóleo» J. MIRET I SANS, *Dos siglos de vida académica*, dins «*Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*», XVII, (1917), 103; vegeu també Germà COLON i Amadeu J. SOBERANAS, *Panorama de la lexicografía catalana*, (Manuals de llengua catalana, sota la coordinació de Joan Solà. Biblioteca Universitària 7), Barcelona, Enciclopèdia Catalana 1986, 130. La informació transcrita per Miret i Sans resulta tanmateix un pèl inexacta, ja que l'any 69 els manuscrits de la *Crusca* ja no eren en poder dels Bastero, sinó que es trobaven al convent de Sant Agustí de Barcelona, i Josep de Bastero ja n'havia tret profit per als seus treballs acadèmics.

18. Cal descartar totalment la possibilitat que l'obra de Bastero hagués pogut transcendir per una altra via, a través d'una hipotètica «escola gironina» que tindria els seus continuadors en els capellans Josep Ullastre i Baldri Reixac. Tot i que no deixa de ser sorprenent l'embranchida intel·lectual d'aquests dos clergues, pels volts dels anys 40 d'aquell segle, queda clar que Antoni de Bastero no es pot considerar de cap manera un capellà gironí en el sentit que ho són aquests; encara que viurà força anys a Girona, el canonge es mantindrà sempre, culturalment, barcelonès.

19. Tanmateix, Jordi Rubió destaca l'interès que la *Crusca* de Bastero va suscitar en un personatge tan rigorós com Mateu Aimeric, un dels homes més influents de la primera universitat de Cervera: «*La Crusca provenzale* d'Antoni de Bastero ... en sostenir la identitat del català amb el provençal, i per tant de llurs respectives literatures, prestigiava en gran manera aquella llengua tan decaiguda. El pare Mateu Aymerich S.I. (1715-1799) no deixà de recollir amb orgull aquella tesi en la seva *Historia geográfica y natural de Cataluña*» (J. RUBIÓ I BALAGUER, *Literatura Catalana*, dins *Historia General de las literaturas hispánicas*, Barcelona, 1958 [cito ara per *Història de la Literatura catalana*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1986, p. 30]). Aimeric va escriure la seva *Historia*, que va restar inèdita, en castellà, l'any 1767 el mateix any que fou expulsat d'Espanya, juntament amb els altres membres del seu orde.

tot perquè va tenir el temps i els recursos suficients per acabar-la, com és *Orígenes de la lengua española* (1737), i que manifestarà repetidament el seu interès per la llengua antiga dels valencians i els catalans.²⁰

Perquè l'altre gran canal de transmissió de l'obra d'Antoni de Bastero en aquest cas, exclusivament del seu únic volum imprès, el primer tom de *La Crusca provençale* són els estudis provençalistes, d'una gran tradició a Itàlia, i que en aquell moment comencen també a arrelar amb força entre alguns intel·lectuals francesos. *La Crusca provençale* s'inseria de ple en aquella tradició filològica italiana i aquest és el motiu pel qual el nom del canonge de Girona assolirà la seva major propagació, tot i les limitacions que forçosament havia d'imposar-li la imperfecció del seu diccionari vegeu sinó allò que constatava pocs mesos després de la publicació de la *Crusca* Joan Torres Oliva, a propòsit de l'acceptació de l'obra:

«Algunas personas de bon gust que ab vehemència sospiran vèurer terminada la estampa dels altres dos tomos de la *Crusca provençala*, havent sabut que V.M. era fora de Roma temen que la obra quedarà truncada. Anyadesch dir-li que de Nàpols, Sicília y altras parts ahont ha penetrat ja la sua *Crusca* han escrit a esta cort peraquè los fos enviada fins del Rosselló un rector que assí té un nebot li manà que a qualsevol preu la y envie , però havent sabut faltan encara los dos tomos vòlan diferir-ho, tement axí mateix no se'ls frustren las esperanças de vèurer esta obra en la última perfecció, per lo que viuhen en la major inquietut de vèurer-la a mans del públich. Jo, per part mia, los vaig acalorint i alimentant, fent-los esperar la tant sospirada *Crusca...*»²¹

20. Vegeu sobre això: Antoni MESTRE, *Interès per la llengua 'llemosina' entre els amics estrangers de Mayans i Siscar*, dins «Primer Congreso de Historia del País Valenciano, celebrado en el día 14 al 18 de abril de 1971», vol. III, València, 1976, pp. 609-620. En efecte, el corresponsal català per excel·lència de l'erudit d'Oliva fou el catedràtic Josep Finestres, el qual en algun lloc de la seva correspondència amb Maians havia al·ludit a Pere Serra i als acadèmics de Barcelona d'una manera notòriament despectiva: «*Pedro Serra no es legista ni casi gramático de profesión, es mercader de lienzos, pero tan curioso y desde pequeño tan aplicado a inquirir antigüedades de Cataluña que no se aya quien tenga más noticias y papeles, ni quien tenga trabajo tanto como él; sabe cosas de este principado, principalmente en lo que toca a historia eclesiástica, aunque hasta ahora no ha dado a luz sino algunos libritos, creo que por falta de medios. Su estilo no es cosa, y menos su crisis; no obstante, vista su profesión, es mucho lo que haze. Es de una academia literaria erigida en Barcelona no sé baxo qué apellido. Me acuerdo que avrá más de 25 años que en barcelona corrían unas coplas contra él, y en una de ellas dezía: «Pere Serra cana veta; entre botiguers, poeta, y entre poetas, botiguer». Juzgo que Vd. entiende bien el idioma catalán...*» carta del 23 de gener de 1735, que cito de J.M MADURELL, *Más sobre Pedro Serra...* cit., 23.

Qui sí que hauria pogut tenir alguna notícia del canonge Bastero és l'alacantí Manuel Martí i Saragossà, estricte contemporani seu i mestre de Maians, que va viure alguns anys a Roma on freqüentà l'acadèmia Arcadia, de la qual era membre Bastero, però no ens consta aquest coneixement ni n'he trobat cap indici significatiu.

21. Carta de Joan Torres Oliva a Antoni de Bastero, datada a Roma el 7 d'octubre de 1724, que es guarda al ms. 142 de la Biblioteca del Seminari de Girona..

En efecte i a banda del concepte que en poguessin tenir aquells estudiosos que havien mantingut una relació personal amb el canonge, com Salvini i Crescimbeni, el bisbe Giusto Fontanini és el primer a manifestar públicament el seu reconeixement a la feina d'Antoni de Bastero; aquest autor, estrictament contemporani del canonge, inclou les següents paraules en una reedició, als anys vint, del seu llibre *Della eloquenza italiana* la primera edició d'aquesta obra, del 1707, és utilitzada pel propi Bastero al prefaci de la *Crusca*:

«Fra quali [els provençalistes] si distinguono a'di nostri il signor dottore Anton Maria Salvini e il signor don Antonio Bastero, gentiluomo barcelonese e canonico di Girona, che ha divulgata ultimamente la *Crusca provenzale* e, trattandosi di lingua spenta il dirlo, è dar un lode.»²²

El mateix Ludovico Antonio Muratori té paraules elogioses per a la tasca de Bastero en la *Vida* que va escriure de Ludovico Castelvetro, i que precedeix el recull d'*Opere varie critiche di Lodovico Castelvetro, gentiluomo modenese, non piu stampate*, imprès a Berna l'any 1727:

«In oltre gran perizia acquistò dell'antica lingua provenzale, avendogli servito di guida Giovan Mario Barbieri, modenese, sopra da noi mentovato, il quale se non fu unico, certo sopra ogni altro di que'tempi s'innalzò a sapere perfettamenteamente la detta lingua ... Ma per les persecuzioni insorte contra del Castelvetro e per altri sturbi sopravvenuti svanì questo lor disegno [l'edició de diversos manuscrits trobadorescos], e furono disperse le lor fatiche, delle quali avrebbono potuto profittare non poco il chiarissimo arciprete Giovan Mario de'Crescimbeni, custode generale dell'Arcadia, e il canonico Antonio Bastero, barcelonese, che in questi ultimi tempi hanno faticato non poco in Roma per illustrar quella lingua e gli antichi poeti che in essa fiorirono.»

El volum publicat de *La Crusca provenzale* suscità ben aviat l'interès dels més prestigiosos provençalistes francesos. Un vell treball de Bauquier titulat *Les provençalistes du xviiième siècle*²³ ens permet de seguir amb un excepcional luxe de detalls com es produïa aquesta recepció, quin valor atorguen realment aquests estudiosos a l'obra de Bastero la publicada i la que se sap

22. Lib. 1, cap. 8 cito per F. de MÓRA, *Apéndice...*, (cit. en la nota 14), 598.

23. F. BAQUIER, *Les provençalistes du xviiième siècle*, dins «*Revue des Langues Romanes*», 3a. sèrie, XVII-XVIII, (1880): vol. XVII, 65-83 i 179-219; vol. XVIII, 179-182. Aquest treball inclou la transcripció d'un nombrós aplec de cartes inèdites, la majoria d'elles entre els erudits setcentistes Henri-Joseph de Thomassin (1684-1743), Lacurne de Sainte-Palaye (1697-1781), Joseph de Seytres (1688-1745), Joseph de Bimard (1703-1742). Pràcticament tota aquesta col·lecció és extreta d'un manuscrit de la biblioteca municipal de Nimes que porta per títol: *Correspondance de Messieur de Thomassin, seigneur de Mazaugues, président aux enquêtes au parlement de Provence* (ms. 13.817).

que ha quedat manuscrita, quines gestions emprenen per recuperar-la. El primer a conèixer la *Crusca* és, pel que sembla, Joseph de Seytres, marquès de Caumont; i d'entrada la impressió no sembla gaire favorable, segons el que escriu a Henri-Joseph de Tomassin, senyor de Mazaugues, en una carta del 21 d'abril de 1734:

«... J'ay enfin reçu de Rome la *Crusca provenzale* de dom Bastero, petit in-fol. qui devoit être suivy de deux autres. Cet ouvrage, assez mal digéré, contient des matières assez curieuses des mss. de nos troubadours. L'auteur ne paroît pas un homme de goût; il se contente de compiler sèchement ce qu'il a trouvé dans les auteurs les plus communs. Ce livre n'a pas laissé que de me coûter deux écus romains.»²⁴

L'opinió de Caumont degué variar, tanmateix, després d'una anàlisi més profunda del llibre de Bastero; això és almenys el que es desprèn de l'afirmació que fa, algun temps després, en una carta al president Bouhier (16 de novembre de 1735):

«L'Ubal dini, dans ses notes sur les *Documenti d'amore de Barberini*; le Redi, dans celles sur son dithirambe de *Bacco in Toscana*; Bastero, dans sa *Crusca provenzale*, son des livres qu'on doit consulter...»²⁵

De la *Crusca* en deu treure Caumont el seu sobtat interès pel *Donatz provençals* i per les obres de Jaume Roig i Ausiàs Marc, que manifesta més avall en la mateixa carta:

«...mais la pièce, à mon sens, la plus essentielle pour quelqu'un qui voudroit faire des recherches agréables et utiles, par rapport à l'ancien provençal, c'est une grammaire sous le titre de *Donatus provincialis*, composée dans le XIIIème siècle et conservée dans les archives de la métropole de Florence... Il faudroit lire aussi les poésies catalanes d'Auzias March et celles de Jaime Roig; ces deux livres sont rares en France je les ay fait venir d'Espagne, où l'on a eu quelque peine à les trouver...»²⁶

Efectivament, en aquella mateixa època en cartes del 22 de febrer i del 23 de maig de 1735 el marquès de Caumont havia entaulat una relació epistolar amb el valencià Gregori Maians, sembla que amb l'objectiu prioritari d'aconseguir l'obra poètica de Jaume Roig, petició per a la qual Maians es veu obligat a oferir-li'n el seu propi exemplar, que primer el

24. F. BAUQUIER, *Les provençalistes...*, (cit. en la nota anterior), tom XVII, 80.

25. F. BAUQUIER, *Les provençalistes...*, (cit. en les dues notes anteriors), tom XVII, 180-181.

26. *Ibidem*.

francès refusarà i finalment acabarà acceptant. Aquesta relació, que coneixem per un treball que ja he citat d'Antoni Mestre de fet és el que dona lloc a aquest treball, que porta el títol un xic ampul·lós de Interès per la llengua «llemosina» entre els amics estrangers de Maians i Siscar li servirà més endavant al marquès, un cop hagin fracassat altres intents, per sol·licitar novament la col·laboració de l'erudit d'Oliva.

Anem per ordre. Un parell d'anys més tard de la citada carta de Caumont a Bouhier, Joseph de Bimard, baró de La Bastie-Monsaléon ha tingut també coneixement del llibre de Bastero i adreça a Mazaugues, el 6 d'octubre de 1737, una llarga reflexió sobre l'interès que li mereix aquesta obra:

«... Ce n'est que depuis peu de jours que j'ay reçu l'exemplaire de la *Crusca provenzale* que vous aviez remise pour moy a messieur l'abbé de Villevieille ... J'ai lu avidement cette *Crusca provenzale*, quoique je sois occupé à des choses d'une espèce bien différente et j'aurois bien souhaité que les 2e. et 3e. parties, que l'auteur disoit avoir toutes prêtes, eussent vu le jour. On ne peut regarder celle-cy que comme une introduction, et s'en servir tout au plus pour prendre des notices des mss. provençaux qui sont à Florence et à Rome. D'ailleurs, l'auteur est dans le faux de penser que l'affinité qu'il y a entre le catalan et le provençal vienne de ce que le provençal est derivé du catalan et de ce que les comtes de Barcelone, étant devenus souverains de Provence, y portèrent la grammaire et la poésie de leur pays. C'est tout le contraire, et une seule réflexion suffit pour détruire cette idée: c'est que les plus anciens des poètes catalans dont nous ayons connoissance est à peine contemporain des derniers poètes provençaux compris sous le nom de troubadours. Mais pour montrer les équivoques où chacun est tombé en voulant attribuer à sa nation une certaine primauté d'invention et de génie, il faudroit une longue dissertation que je n'ay pas le tems de faire à présent. Vous me ferés plaisir de m'apprendre si vous avés fait copier ce dictionnaire provençal, cette grammaire et cette poétique provençale et ce dictionnaire des rimes dont le Bastero a fait mention [es refereix sens dubte al *Donatz proensals* i a les *Rasús de trobar*].»²⁷

En síntesi, les idees que defensa el canonge Bastero són bàsicament equivocades, com sigui que l'error és explicable per un excessiu zel patriòtic, però els materials que aporta són valuosos i interessa aconseguir-los. Com de fet, el mateix La Bastie tornava a escriure poc després a Mazaugues el 9 de novembre del mateix any per convèncer-lo de la necessitat de saber dades més concretes sobre l'autor de la *Crusca*, i per mirar d'accedir als seus papers:

«... Sainte-Palaye étoit en campagne depuis le mois d'août, je luy ay écrit pour luy donner avis que j'avois reçu sa *Crusca provenzale*. Il viendra la prendre

27. F. BAUQUIER, *Les provençalistes...*, cit. en la nota 23), tom XVII, 194-195.

chés moy à son retour, et il aura soin de vous marquer sa reconnaissance. Nous voudrions bien savoir si l'auteur de cet ouvrage est mort, ce que sont devenus ses papiers, et s'il n'y a point d'apparence qu'on publie les autres parties de son ouvrage...»²⁸

Sainte-Palaye, després d'haver llegit la *Crusca*, s'interessa també vivament pel seu autor. El 22 de febrer de 1738 li demana a Mazaugues que iniciï algunes gestions per mirar d'aconseguir els papers del canonge ell mateix devia haver fet alguns passos, perquè ja sabia que Bastero era mort:

«... Je vous remercie très humblement du présent que vous m'avez fait du livre de Bastero; il est infiniment utile pour nostre objet. Le plan m'en a paru très bien pris; c'est grand dommage qu'il reste sans exécution. Je ne vous suis pas moins redevable de tous les avis que vous avez joints aux éclaircissements que vous m'avez demandez ... si de vostre costé vous pouviez avoir quelque correspondance en Catalogne, et en tirer les instructions qui doivent estre restées dans les papiers du chanoine Bastero, cela nous seroit très utile; en cas que vous n'en ayez pas, je m'adresserai à messieur de Buvigny, nostre ami commun, qui pourra nous servir par le moyen de son frère establi en Espagne.»²⁹

Les gestions no degueren donar cap resultat positiu, o no van ser tan planeres com es pensaven, pel que Caumont, aprofitant la relació epistolar iniciada alguns anys abans amb el valencià Gregori Maians, es decideix a sol·licitar la seva col·laboració. De la carta de Caumont a Maians, el 19 de març de 1738, només en conec un petit fragment, que reproduïx Antoni Mestre en el seu treball esmentat més amunt, però no té dubte que ha de tractar-se d'un text molt interessant, i que ens seria molt útil conèixer-lo sencer:

«Il [Bastero] en promettoit la suite, mais j'ignore si elle a paru. Je serois bien aise de sçavoir si cet autour vit encore et les autres parties de cet ouvrage qu'il annonce comme achevées. Ne pourroit-on pas parvenir à avoir ses collections? J'ay cru, monsieur, que personne ne pourroit me fournir mieux que vous les éclaircissements convenables. Ja n'ay rien pu tirer de Barcelone, où j'avois écrit pour en avoir des nouvelles.»³⁰

La resposta de Maians, que segurament no havia sentit a parlar mai fins llavors del tal canonge Bastero, és curta i taxativa. La coneixem per una altra carta de Caumont a Mazaugues, del 31 de maig del mateix any, en la

28. F. BAUQUIER, *Les provençalistes...*, (cit. en la nota 23), tom XVII, 195.

29. F. BAUQUIER, «Les provençalistes...» cit., tom xvii, p. 199.

30. A. MESTRE, *Interès per la llengua...*, (cit. en la nota 20), 616.

qual tanmateix el marquès no perd les esperances i anuncia noves gestions a propòsit dels papers de Bastero:

«Don Gregorio Mayans m'écrit ce qui suit au sujet de don Antonio Bastero et de la continuation de sa *Crusca provenzale*: De Cervera me ha escrito el doctor don Josef Finestres, persona muy erudita, que don Antonio Bastero murió en Gerona el año pasado, i que con su muerte se han perdido las esperanzas de que se impriman los dos tomos que tenía trabajados en continuación de su *Crusca provenzal* ... Malgré cette lettre, qui nous laisse peu d'espérance, j'ay écrit et fait écrire a l'évêque de Girone, frère d'Antonio Bastero, pour sçavoir quelque chose de positif sur la sort des papiers et des collections de don Antonio Bastero, son frère.»³¹

Com és evident, no se'n van sortir; els papers de Bastero es van quedar a Girona, per seguir després el seu periple particular que fa que els trobem avui escampats per diversos fons documentals. El record d'Antoni de Bastero, però, perdurarà molt temps encara, lligat al seu únic volum publicat. En efecte, en una carta del 1783, Joan Antoni Maians germà de Gregori recomanarà a l'erudit Josep de Vega i de Sentmenat que tingui en compte l'obra de Bastero en la planificació d'un *Tezoro de la lengua catalana*, que no es va arribar a fer mai,³² i els continuadors d'aquell grup d'erudits francesos encapçalat per Lacurne de Sainte-Palaye, que van emprendre definitivament, després d'alguns intents frustrats, la confecció d'una *Història general de la poesia provençal*,³³ conservaran també un cert interès pel curiós projecte de la *Crusca provenzale*, i pels preciosos materials que el canonge va poder tenir a les mans.

I és que les idees de Bastero, més elaborades i més o menys adaptades a les conveniències de cada moment, tindran vigència encara durant molt temps a França especialment es publicaran nombroses obres com la *Histoire de la langue romane*, de François Mandet (París, 1840) que en els seus objectius, en les fonts utilitzades, en el tipus d'argumentació, no difereixen pas gaire de la malaguanyada *Història de la llengua catalana*. El propi treball de François Raynouard, per exemple, que «stabili le premesse per la nascita, su altre basi, de la filologia e insieme della linguistica romanza»,³⁴ no s'aparta

31. F. BAQUIER, *Les provençalistes...*, (cit. en la nota 23), tom XVII, 182-183.

32. Germà COLÓN i Amadeu J. SOBERANAS, *Panorama de la lexicografia...* (citat en la nota 17), 133.

33. Cf. A. JEANROY, *Les études provençales du xvie siècle a nos jours*, dins *La poésie lyrique des troubadours*, vol I, Tolosa/París, 1934, 11-14.

34. Cf. Alberto VARVARO, en el seu cèlebre treball titulat *Storia, problemi e metodi della linguistica romanza*, Napoli, Liguori, 1968, p. 40. Raynouard, per altra banda, coneixia l'obra de Bastero, i la cita en alguna ocasió, cf. M.R. BAYÀ i N. PASCUAL, *La identitat del català com a llengua romànica: opinions dels segles XVIII i XIX*, dins «*Anuari de Filologia, C-3*», XV (1992), 28.

d'uns mateixos interessos en el *Choix des poésies originales des troubadours* (París, 1816-21), que inclouen unes *Recherches sur l'origine et la formation de la langue romane* i una *Grammaire de la langue romane* identificada com la llengua dels trobadors.³⁵ El crític i poeta August Wilhelm Schlegel, un dels primers divulgadors del romanticisme alemany, a les seves *Observations sur la langue et la littérature provençales* (París, 1818) encara dedica la seva atenció a l'obra d'Antoni de Bastero i no deixa de dedicar-li alguns elogis cito la traducció com en fa Manuel Milà:

«Entre todos los literatos que hasta el presente podíamos consultar acerca de la literatura provenzal, Bastero era sin duda el más entendido como gramático y filólogo. Tenía la ventaja de ser catalán, y al parecer entre todas las provincias en que en otro tiempo se habló la lengua de los trovadores, en Cataluña se alteró menos que en los demás puntos. Bastero tuvo ocasión de estudiar los mss. del Vaticano y luego los de Florencia, pero el plan de su obra, escrita en italiano, está mal concebido: no se ve bien si quiso tratar de la historia literaria de los trovadores, o publicar sus obras, o componer una gramática o un diccionario de su lengua, de suerte que esta obra ha quedado incompleta y el autor no pasó mucho más adelante del prólogo, que contiene preciosas noticias, aunque anegadas en una insoportable prolijidad.»³⁶

La memòria de Bastero en manté viva per tant, fins als nostres dies, entre els estudiosos de la literatura provençal, i citen la seva obra, per exemple, François Guessard, en l'edició de les *Grammaires provençales de Hugues Faïdit et de Raymond Vidal de Besaudun (XIIIe. siècle)*, (1840);³⁷ Antonio Restori al seu clàssic manual de *Letteratura provenzale* (1891);³⁸ Joseph Anglade a la seva *Grammaire de l'ancien provençal ou langue d'oc* (1927). No podia passar per alt, doncs, la figura de Bastero a Manuel Milà i Fontanals, el nostre millor provençalista i filòleg del segle passat, que en

35. En paraules d'Alberto Vârvaro: «A dire il vero la tesi del Raynouard non era del tutto nuova: già il catalano Antonio Bastero aveva ritenuto che il provenzale forse l'ascendente del francese, dello spagnolo, del portoghese e dell'italiano...» A. VÂRVARO, *Storia, problemi...* (cit. en la nota anterior), 36.

36. Manuel MILÀ I FONTANALS, *Bastero, filólogo catalán*, a «Diario de Barcelona», 9-II-1856 [cito per *Obras Completas del doctor D. Manuel Milá y Fontanals ...* coleccionadas por el Dr. D. Marcelino Menéndez y Pelayo, de la Real Academia Española, vol. IV, Barcelona 1892, 444].

37. Guessard justament, en la primera edició d'aquestes gramàtiques, pren de Bastero el nom que dona a la de Vidal de Besalú i la titula *La dreita manera de trobar*.

38. En el primer capítol, intitulat «Provenzalisti antichi e moderni», es refereix a *La Crusca provenzale*, amb aquestes paraules: «Il titolo da solo mostra sotto quale aspetto affatto arbitrario il Bastero componesse il suo libro, dopo tutto assai commendevole; e siccome poi non gli era sfuggita la stretta affinità che è tra il catalano e il provenzale, e quello credeva essere il volgare più antico, in realtà veniva a glorificare la propria lingua.» A. RESTORI, *Letteratura provenzale*, Milà, Hoepli 1891, 6.

el seu treball titulat *De la lengua y poesia provenzales* que encapçala el llibre *De los trovadores en España* (1861), desenvolupa una reflexió encara força coincident amb els vells propòsits de la primera *Història de la llengua catalana*.³⁹ Milà va dedicar un article, breu però molt precís, al filòleg Bastero l'any 1855, amb què s'inaugura pròpiament la bibliografia sobre el canonge. Amb aquest treball, publicat primer al *Diario de Barcelona* i recollit després a les *Obras completas* compilades per Menéndez Pelayo a partir de 1888, i amb les notícies que Fèlix Torres Amat havia obtingut sobre el canonge Bastero rastrejant els volums de *Memorias* de l'Acadèmia de Bones Lletres i els llibres de Serra i Postius, el record d'aquest erudit tornava a aflorar al país que l'havia vist néixer, es recuperava el nom d'Antoni de Bastero per a les lletres catalanes.⁴⁰ Es recuperava, això sí, com un precedent gloriós que ja havia caducat, com un tresor envejable que ja no s'és a temps d'aprofitar:

«Bastero fue el predecesor de Raynouard, el verdadero Raynouard de su época; fue en su clase un hombre superior, verdadera y auténticamente superior; la parte publicada de su obra ha ejercido no poca influencia en los trabajos posteriores; pero así como el conocimiento completo de sus trabajos hubiera causado en su tiempo una especie de revolución en el ramo, y si bien aún en el día merecerían un examen detenido y serio, la publicación entera de sus escritos sería ahora inoportuna y hasta cierto punto inútil.»⁴¹

Aquest és, per dir-ho d'alguna manera, el mite de Bastero, que d'ençà de llavors trobem esmentat de forma esporàdica per algun altre dels prohoms de la Renaixença catalana; aquest coneixement diríem nostàlgic i un xic superficial de la figura d'Antoni de Bastero, que perdura fins ben entrat el segle XX vegeu, per exemple el conegut pròleg de mossèn Antoni M. Alcover a la *Gramática de la lengua catalana* de Tomàs Forteza, publicada l'any 1915, i que fa exclamar als autors de la convocatòria del 1er. Congrés internacional de la llengua catalana:

«És a vosaltres, els estudiosos dels demás pobles peninsulars no catalans a qui'ns dirigim primerament demanant-vos que vingueu a col·laborar ab nosaltres, catalans, en l'estudi d'aquesta llengua germana de les vostres. Y, després d'a vosaltres, y tant com a vosaltres, és als aciençats de tot el món a qui convidem, pera que vinguin a la terra d'en Milà y d'en Bastero a retornar-nos el caudal científich que aquells hòmens il·lustres els entregaren»,⁴²

39. També va arribar el ressò de l'obra d'Antoni de Bastero a un personatge tan curiós com el noble nord-català Francesc-Jaume Jaubert de Paça, que publicà unes *Recherches historiques sur la langue catalane* a les «Mémoires de la Société Royale des Antiquaires de France», l'any 1824. En aquest text és citat diverses vegades el prefaci de *La Crusca provenzale*.

Troba però el seu contrapunt en la docta investigació de Joaquim Rubió i Ors que constituï el discurs commemoratiu del seu cinquantè aniversari com a membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres. Aquest treball, titulat *Bastero, provenzalista catalán*, és la més gran aportació a la bibliografia basteriana, com de seguida explicaré, i en molts aspectes no ha estat fins ara superat. Rubió s'encara als manuscrits del canonge se centra, de fet, en els que troba dipositats a l'Acadèmia de Bones Lletres i intenta llegir-los, treure'n l'entrellat, conèixer totes aquelles notícies i detalls que havien passat desaparebut a tant estudiosos com s'havien hagut de conformar amb la incompleta *Crusca provenzale*; pretén extreure'n la necessària visió de conjunt i efectuar-ne una valoració justa, rigorosa, moderna. Per això precisament s'exclama, en cloure la seva disertació:

«Si almenos pudiese tener la seguridad de haber alcanzado el objeto que al emprenderla me propuse, que no era otro que daros a conocer la importancia de Bastero en la historia de las letras catalanas, y de sus trabajos literario-filológicos en la de la lengua y poesia provenzales! ¡Si almenos hubiese logrado despertar un sentimiento de cariñosa simpatía por quien trocó en un verdadero culto el amor a su patria, y empleó todos los recursos de su ingenio y todas las energías de su voluntad, ni rendida jamás al cansancio de una labor árida y fatigosa, ni quebrantada nunca por falta de estímulos y de justas recompensas, agotando verdaderos tesoros de tiempo y de perseverancia a fin de que, puesto en el empeño de ofrecele un tributo de filial afecto digno de ella, pudiese bajar al sepulcro, si tal vez sin esperanza de que pasase su nombre a la posteridad, con la certeza de que había cumplido aquel su noble propósito en la medida que sus fuerzas intelectuales, acrecidas por su entusiasmo por la patria, se lo habían consentido!»⁴³

40. El polifacètic Victor Balaguer s'havia avançat a l'article de Milà, perquè cita ja la *Crusca* de Bastero que deu conèixer per Torres Amat en un article que va publicar el 1851 a «La violeta de oro», titulat *Los Juegos florales* cf. J. MOLAS, M. JORBA i A. TAYADELLA, eds., *La Renaixença. Fonts per al seu estudi (1815-1877)*, (Recull de textos publicats amb motiu del Col·loqui internacional sobre la Renaixença, Barcelona, 18-22 de desembre de 1984), Barcelona, Departament de Literatura Catalana de la Universitat de Barcelona/Departament de Filologia Hispànica de la Universitat Autònoma de Barcelona, 1984, 108-114.

41. Manuel MILÀ, *Bastero, filòlogo...*, (cit. en la nota 36), 446-447.

42. *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, 1906, pp. 13-14. La convocatòria del Congrés, datada el desembre de 1905, la signen Antoni Maria Alcover, Antoni Rubió i Lluch, Jaume Massó i Torrents, Josep Pijoan i Joaquim Cases-Carbó.

43. Joaquim RUBIÓ I ORS, *Bastero, provenzalista catalán*, dins «Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XVI, (1898), 95-96.

La bibliografia sobre Bastero

La bibliografia específica sobre l'obra filològica d'Antoni de Bastero és certament molt reduïda; en realitat, fins fa un parell d'anys, podíem incloure-hi només quatre textos, als quals ara podem afegir alguns dels meus treballs recents, derivats de les recerques empreses amb la meua tesi doctoral no tinc en compte, és clar, les obres generals de referència per a la història literària del període, com ara els treballs de Miquel i Vergés, Antoni Comas i Jordi Rubió i Balaguer, ni tampoc altres obres de caràcter general sobre la història de la ciència lingüística que resulten de consulta imprescindible.⁴⁴ De les quatre aportacions que, com he dit, fins fa ben poc es podien considerar pròpiament com a bibliografia basteriana, dues són del segle passat les de Manuel Milà i Fontanals (1855) i Joaquim Rubió i Ors (1898) i ja les he esmentat a l'apartat anterior per l'important paper que varen jugar en la recuperació de la memòria històrica del filòleg; de les altres dues, la primera se centra particularment en un sol dels manuscrits de Bastero Pere Bohigas (1943), i l'altra un treball de Rosa Maria Postigo (1975), de caràcter més general, és una aportació de caire divulgatiu, excessivament superficial. Dels meus treballs ja publicats sobre el filòleg Bastero, dos se centren en una sola de les seves obres la *Història de la llengua catalana* (1995) i la *Gramàtica italiana* (1996), respectivament, i només el darrer pretén oferir una visió de conjunt de la seva producció filològica (1997). Passo a ressenyar els continuts i la naturalesa de cada una d'aquestes monografies, i també d'alguns altres articles que, encara que afecten d'una forma col·lateral els estudis basterians, és necessari tenir en compte a l'hora d'examinarne alguns aspectes.

L'article de Manuel Milà que inaugura la bibliografia sobre el canonge Bastero fou publicat l'any 1855, com ja he indicat més amunt, al *Diario de Barcelona*, amb el títol de *Bastero, filólogo catalán*. En aquest breu treball poc més de cinc pàgines en la posterior reedició dins les obres completes del seu autor s'exposen, amb un estil concís i quasi lacònic, els referents bàsics de qualsevol estudi de conjunt que calgui emprendre sobre l'obra del filòleg. Després d'una breu notícia biogràfica, que extreu de Torres Amat, Milà emmarca l'obra de Bastero en la tradició filològica i provençalista italiana, per passar seguidament a subratllar la importància de la seva feina per a la qual cosa cita la referència crítica d'A.W. Schlegel reproduïda a l'apartat anterior. Tot seguit, intenta especificar quins foren els interessos que guia-

44. També algunes obres generals de caràcter biogràfic ens proporcionen de vegades informacions originals i valuosíssimes sobre el filòleg Bastero; és el cas del diccionari d'escriptors catalans de Fèlix Torres Amat, els estudis biogràfics sobre alguns acadèmics il·lustres de Josep Rafel Carreras i Bulbena, i del diccionari biogràfic de Santiago Albertí.

ren el treball de Bastero, com s'hauria articulat el seu projecte màxim, segons es creia, de *La Crusca provenzale*; Milà critica les suposicions equivocades del canonge, però en destaca el gran rigor filològic i la gran qualitat dels materials provençals utilitzats li reconeix la cèlebre descoberta de la regla de la -s per al cas recte del provençal antic. El treball es clou amb un inventari amb moltes mancances dels manuscrits de Bastero que s'han conservat i amb una valoració final, la conclusió de la qual, que ja he exposat abans, és que ja no val la pena publicar tots aquests materials majoritàriament inèdits tot i que, en el seu moment, haurien estat valuosíssims.

L'aportació més important a la bibliografia basteriana arriba, però, a finals del segle passat de la mà de Joaquim Rubió i Ors, que fa de l'obra de Bastero el tema del seu discurs commemoratiu del seu cinquantè aniversari com a membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Aquest treball, publicat dins un volum de *Memorias* de l'Acadèmia l'any 1898, porta un títol molt semblant al de l'article de Milà: *Bastero, provenzalista catalán*, ja que el seu objectiu és, de fet, reincidir en el mateix plantejament de Manuel Milà, efectuant però una anàlisi més profunda i detallada, i més ben documentada. Després de la salutació acadèmica i de la consideració que els estudis provençalistes i la lectura del volum imprès de *La Crusca provenzale*, en particular havien suposat la seva iniciació en les bones lletres, Joaquim Rubió emprèn la valoració de l'obra d'Antoni de Bastero emmarcant-la amb tot luxe de detalls dins de la tradició dels estudis provençalistes italians, que fa davallar de Dante i Petrarca; té un especial interès a remarcar l'endarreriment que patia en aquella època, fora d'Itàlia, la disciplina filològica, i especialment al nostre país:

«Habían de transcurrir más de cuatro décadas desde que Bastero inició sus estudios sobre aquella poesía hasta que se ocupase en ella nuestra Academia, que inauguró por tan brillante modo sus tareas literarias con las ya citadas eruditísimas *Observaciones sobre los principios fundamentales de la Historia*, trabajo de crítica histórica de muchísimo más subido precio de lo que hace esperar lo modesto de su título, y al cual añadió más realce, completándolo en cierta manera, con el que rotuló *Apéndice al lenguaje romano vulgar*, que encierra algunas páginas sobre este interesante tema llenas de escogida y no común erudición, y de discretas observaciones que se leen todavía hoy con gusto y no sin aprovechamiento ... Al igual que a nuestra Academia adelantóse también Bastero en sus estudios en algunos años al docto Mayans y Ciscar en sus *Orígenes de la lengua castellana*, donde reunió cuanto entonces se sabía acerca de tan importante asunto; a Cerdá y Rico en sus curiosas notas al *Canto del Turia* de Gil Polo; al P. Sarmiento en su *Historia de la poesía y poetas españoles*, y al eruditísimo D. Tomás Sánchez, en sus glosas y anotaciones al *Proemio* del susodicho marqués de Santillana, por él de nuevo sacado a pública luz; quienes fueron los primeros que en nuestro país dieron algunas noticias, no siempre exactas, por punto general incompletas, de varios trova-

dores provenzales, y más especialmente de algunos poetas de la escuela tolosano-catalana.»⁴⁵

Seguidament, Rubió passa a glossar el prefaci de la *Crusca*; examina aquest text de forma ordenada, i il·lustra el procés d'aprenentatge de Bastero i el de l'elaboració de l'obra, i els seus continguts, d'acord amb les explicacions del canonge. D'alguna manera, Rubió justifica que Bastero es basés en uns supòsits teòrics que avui sabem que són erronis fent veure la naturalitat de les seves formulacions i llur relativa sensatesa des de la perspectiva en què foren efectuades. En aquest sentit, inclou una breu relació sobre l'evolució posterior dels estudis provençalistes que permet de situar i de valorar més justament la feina i els descobriments del canonge filòleg es fa referència als provençalistes francesos i també a la feina dels jesuïtes espanyols expulsos, i als primers romanistes; el professor Rubió, a més, es fixa en l'evolució de la historiografia des del precedent que suposaren els holandistes i l'erudició francesa del XVII, i acaba referint-se a l'estat en què es trobava a l'època de Bastero la crítica literària espanyola. La seva conclusió és clara:

«Que privado nuestro erudito compatriota de los abundantísimos cuanto preciosos datos que aquel inmenso repertorio de documentos literarios hubiera podido proporcionarle si hubiesen salido a luz antes que escribiese su *Proemio*, al lanzarse a resolver los problemas que al redactarlo debían salirle al paso, no podía hacerlo con el acierto y exactitud que la crítica exige hoy a los que a su resolución se arrojan, es tan obvio que no hay por qué detenerse en demostrarlo.»⁴⁶

Tot seguit, i per donar a entendre la importància dels materials recollits per Bastero, l'autor del discurs acadèmic repassa les altres parts del volum publicat de *La Crusca provenzale*: comenta i justifica la inclusió dels poetes catalans antics en la *Tavola* de poetes provençals i en destaca el meritori coneixement; exposa la vàlua de les notícies bibliogràfiques que s'hi troben recollides, i remarca especialment la coneixença del *Donatz proensals*, d'on Bastero extreu la formulació de la cèlebre regla de la -s; es lamenta finalment de la precarietat econòmica del canonge, que havia impedit la total publicació del diccionari.

Joaquim Rubió, en aquest punt, inicia un reconeixement dels manuscrits conservats del filòleg Bastero en una llarga nota a les pàgines 69-70 corregeix i amplia l'inventari que n'havia fet Manuel Milà en el seu treball del «Diario de Barcelona», que al seu parer, divergent del que havia manifestat Milà i Fontanals, caldria estudiar encara amb més atenció:

45. Joaquim RUBIÓ I ORS, *Bastero, provençalista...*, (cit. en la nota 43), 30.

46. Joaquim RUBIÓ I ORS, *Bastero, provençalista...*, cit. en la nota 43), 53.

«Creo sin embargo que los manuscritos de nuestro laboriosísimo compatriota merecen ser estudiados y podrían ser beneficiados con provecho no escaso por los que trabajan o trabajasen en adelante en la interesante y laudabilísima labor de dotar de un buen diccionario nuestro renacimiento literario.»⁴⁷

Documenta i localitza els cinc còdexs trobadorescos extractats per Antoni de Bastero i manifesta la creença que el canonge hauria volgut publicar, a més de la *Crusca*, la seva col·lecció de poesies provençals, de la mateixa manera que van fer-ho més tard Millot amb les poesies recollides per Sainte-Palaye o Raynouard. Descriu sumàriament tots els manuscrits i, després de comentar-ne els aspectes que troba més interessants les definicions de termes històrics i de gèneres poètics als esborranyos de la *Crusca*, l'abundància i el valor dels materials copiats en les antologies de trobadors, el rigor filològic de les transcripcions,⁴⁸ la idoneïtat de les fonts consultades i copiades als *Zibaldoni*, Rubió clou la seva dissertació amb una acurada anàlisi del contingut d'aquests quatre volums miscel·lanis que constitueix un veritable estudi de les fons del canonge, i on el vell professor fa gala d'una extraordinària erudició històrica i literària.

Van haver de passar gairebé cinquanta anys perquè aparegués el següent treball monogràfic sobre l'obra d'Antoni de Bastero centrat, en aquest cas, en un dels manuscrits de la *Història de la llengua catalana*. Es tracta d'un article redactat per Pere Bohigas l'any 1938 i inclòs en la *Miscel·lània d'homenatge a Pompeu Fabra* que va publicar-se a Buenos Aires l'any 1943, a cura de Joan Coromines, amb motiu del seu 70è. aniversari de l'autor de les normes ortogràfiques. El títol d'aquest article que el seu autor signa, en realitat, com a P.B. Balaguer és *Bastero i els orígens de la llengua catalana*, i la seva finalitat és, bàsicament, donar algunes clarícies sobre un manuscrit de Bastero que havia adquirit per aquell temps la Biblioteca de Catalunya en la qual Bohigas era conservador de la secció de manuscrits i reserva. Així, després d'una breu síntesi bio-bibliogràfica sobre la figura del canonge Baste-

47. Joaquim RUBIÓ I ORS, *Bastero, provenzalista...*, (cit. en la nota 43), 71-72.

48. Resulta especialment interessant aquesta qüestió, que ja apareixia també en l'article de Manuel Milà. Rubió explica d'una manera molt expressiva el rigor i la tenacitat que hagué d'aplicar Antoni de Bastero a la seva feina: «Pone espanto, señores, el considerar la enorme cantidad de tiempo, el derroche permítaseme el vocablo de paciencia y de constancia que supone el trasladar verso a verso, composición por composición, millares de éstas, poco variadas en sus asuntos, ricas de alusiones a hechos hoy ignorados, escritas en una lengua desaparecida, llena de palabras no siempre de fácil inteligencia, sobre todo en los comienzos de su estudio, y en caracteres de difícil lectura, y cuya dificultad aumenta al estar escritos los versos cual si fuesen prosa; sobre todo cuando, como lo hizo Bastero y se echa de ver en cuanto se pasan los ojos por sus manuscritos, haciendo de ello caso de conciencia, o si se quiere llamarla de honradez literaria, se pone especial empeño en que sea la copia lo más fiel y correcta posible.» J. RUBIÓ I ORS, *Bastero, provenzalista...*, (cit. en la nota 43), 72.

ro, extreta del treball de Rubió i Ors, Bohigas situa el seu discurs al voltant del manuscrit esmentat de la *Història de la llengua*, que Milà ja citava en el seu primer inventari, però Rubió no havia vist ni a la Biblioteca Universitària ni a l'Acadèmia de Bones Lletres; en fa una acurada descripció física, i també una descripció dels continguts, pel que reproduïx alguns fragments del text.

Pere Bohigas considera la *Història de la llengua catalana* de Bastero de la qual creia que aquell manuscrit era l'únic testimoni com «una ampliació d'alguns conceptes del prefaci de la *Crusca*», i per aquest motiu creu que els capítols que n'havia pogut analitzar havien de ser «concebuts durant l'estada de Bastero a Itàlia»;⁴⁹ partint d'aquest supòsit, procedeix a relacionar breument els dos textos la *Història de la llengua* i la *Prefazione* de la *Crusca*, i això li permet conjecturar l'abast i les intencions generals de l'obra. Bohigas acaba reconeixent al canonge «aptituds científiques de primer ordre i, entre altres, dues d'importantíssimes, que són la passió fervorosa de la recerca, i l'exactitud en la transcripció dels textos»,⁵⁰ i fent una valoració global de la seva obra essencialment coincident amb la que havia expressat Joaquim Rubió en l'esmentat treball de referència.

L'article publicat per Rosa Maria Postigo al primer número de l'*Anuario de Filología* de la Universitat de Barcelona, l'any 1975 és la quarta aportació que ens cal considerar en la bibliografia basteriana, encara que de menys valor que les anteriors, ja que es tracta essencialment d'un article de divulgació. En aquest treball, titulat *Contribució a l'estudi d'Antoni de Bastero*, després d'una breu referència biogràfica extreta dels treballs anteriors, Rosa Maria Postigo efectua un inventari dels manuscrits conservats del canonge que de fet reproduïx la informació obtinguda al catàleg de la Biblioteca Universitària, per una banda, a l'article de Bohigas, per l'altra, i a l'article de Joaquim Rubió, pel que fa als manuscrits de l'Acadèmia de Bones Lletres. Dóna l'estructura de capítols del manuscrit de la *Història de la llengua catalana* existent a la Biblioteca de Catalunya, juntament amb algunes impressions personals a propòsit d'aquest manuscrit, i també fa un resum dels continguts del volum imprès de *La Crusca provenzale* de la qual hi ha un exemplar a la Biblioteca Universitària. El treball de Postigo acaba amb

49. Pere BOHIGAS, *Bastero i els orígens de la llengua catalana*, dins «Miscel·lània Pompeu Fabra», Buenos Aires, 1943, 33.

50. «Aquestes qualitats resplendeixen molt més en la part filològica que en la històrica de la seva obra, car en aquesta darrera pesava encara damunt d'ell la tradició fabulosa a través de la qual els historiadors anteriors i contemporanis seus veïen els primers temps de la humanitat, i de la qual no podia desfer-se un home de la seva època. No esdevenia el mateix en la part filològica, on l'arreglada de materials superà la que anteriorment havien fet els provençalistes italians que li serviren de mestres.» Pere BOHIGAS, *Bastero i els orígens...*, (cit. en la nota 49), 34.

algunes consideracions a propòsit de la importància del canonge Bastero com a provençalista, i de les principals idees contingudes en el text de la *Història de la llengua* sobre l'origen, la data i el lloc de naixement, i les diverses denominacions de la llengua catalana; a aquest efecte transcriu alguns paràgrafs, fins llavors inèdits, del text donat a conèixer per Pere Bohigas.

D'aquests darrers vint anys, tot i que no ha aparegut cap més treball monogràfic sobre l'obra d'Antoni de Bastero, tenim alguns treballs que resulten de referència inexcusable en qualsevol recerca sobre el tema, encara que a voltes per qüestions ben puntuals. He d'esmentar, primer de tot, un article de Modest Prats publicat al segon número de la revista «Els Marges», l'any 1974, en què es resol aquella antiga confusió per la qual s'atribuïa a Bastero la *Controvèrsia sobre la perfecció de l'idioma català* d'Agustí Eura atribució que havia consagrat Josep Maria de Casacuberta en un treball publicat a la *Revista de Catalunya* l'any 1925; Modest Prats dóna notícia a més, en aquest article, de l'existència d'alguns manuscrits basterians a la biblioteca del seminari de Girona.

En la mateixa línia de mossèn Griera, que l'any 1953 havia publicat un insípid article titulat *La Filología Románica en la Real Academia de Buenas Letras* al «Boletín...» d'aquella entitat, Joan Solà s'ha referit sovint al filòleg Bastero en els seus treballs sobre la història de la Filologia Catalana; entre ells potser cal destacar l'article titulat *L'origen de la llengua al segle XIX català* publicat l'any 1985 dins una miscel·lània d'homenatge a Antoni Comas, que resulta especialment útil per situar la figura del nostre canonge en aquest camp. Més recent és un treball de Maria Rosa Bayà i Núria Pascual, alumnes del mateix Joan Solà, que sota el títol de *La identitat del català com a llengua romànica: opinions dels segles XVIII i XIX* tracta, encara que d'una manera força sumària, l'obra i les idees lingüístiques del canonge filòleg. Aquest article va ser publicat per l'*Anuari de Filologia* de la Universitat de Barcelona, l'any 1992.

M'he de referir finalment a un petit treball d'August Rafanell, publicat dins el primer volum de la «Miscel·lània Joan Fuster», l'any 1989. Amb el títol d'Uns escolis inèdits sobre la llengua catalana escrits a la primeria del segle XVIII, Rafanell transcriu el text de les *Observacions sobre la Crusca provençal* de Joan Torres Oliva, conservades en un dels manuscrits basterians de l'Acadèmia de Bones Lletres; acompanyen aquest text unes breus però ben interessants reflexions a l'entorn de les idees més rellevants que apareixen a les *Observacions*, i sobre la vàlua de les intuïcions que demostren, tant el comentarista Torres Oliva com el seu amic i destinatari dels advertiments, el canonge Bastero.

Les aportacions més recents a la bibliografia basteriana són, com he dit al principi, tres treballs meus. El primer d'aquests, que es titula *La Història de la llengua catalana d'Antoni de Bastero*, va ser publicat al número 14 de la

revista *Estudi general* que edita la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona és el número corresponent a l'any 1994, però va sortir al carrer el 1995, dins d'un aplec monogràfic sobre *Literatura i llengua catalanes a l'edat moderna*. Aquest article inclou un inventari provisional del corpus manuscrit de Bastero que he catalogat completament després, en la meua tesi doctoral, amb el qual dono notícies d'alguns manuscrits que no es coneixien i explico alguns equívocs i falses atribucions que se li havien fet; amb tot, alguns aspectes del contingut de l'article s'han ja de revisar, d'acord amb les investigacions efectuades en aquests dos darrers anys. Un altre treball meu, sobre la *Gramàtica italiana* del canonge que es conserva a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, va ser llegit l'octubre de l'any 1995 al VI congrés IIIer. internacional de l'Associazione Italiana di Studi Catalani, celebrat a la ciutat de Càller, a l'illa de Sardenya, i és encara en premsa. La meua darrera aportació ha estat un treball titulat *Sentit i context de la primera història del català*, que serveix d'introducció al volum en què s'editen les parts redactades de la *Història de la llengua catalana* de Bastero, publicat per Eumo Editorial i la Universitat de Girona dins la col·lecció Biblioteca Universitària, en una sèrie monogràfica d'Història de la llengua. En aquest article, a més d'una anàlisi dels continguts de la *Història de la llengua* i d'un esbós biogràfic del seu autor, s'hi pot trobar una descripció exhaustiva del que fou tota la producció filològica d'Antoni de Bastero, situada i interpretada en funció del seu context històric i cultural.

Només em resta afegir que, en aquest moments, hi ha dos treballs més en preparació: un estudi biogràfic complet sobre el canonge Bastero, amb què es publicarà també el seu epistolari conservat, i una monografia sobre la seva particular percepció de la llengua pròpia, que agermana d'una forma sincrònicament vàlida el català amb la resta de les parles d'oc. Queda encara pendent de publicació el catàleg de tots els manuscrits filològics basterians 69 volums manuscrits distribuïts avui entre l'arxiu de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, la Biblioteca Universitària i Provincial de Barcelona, la Biblioteca de Catalunya, l'arxiu de la Biblioteca del Seminari Diocesà de Girona, i l'Arxiu Municipal de Barcelona. Aquest catàleg, dotat dels seus índexs corresponents, constituirà quan es publiqui una eina de treball indispensable per a qualsevol que es disposi a estudiar amb més profunditat algun aspecte de l'obra del nostre millor filòleg setcentista.